

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فقه الشركة والمضاربة
از شرایع الاسلام با ترجمه فارسی

مؤلف: مُحَقِّقُ الْحَلِيِّ (أبو القاسم نجم الدين جعفر بن حسن رحمته الله)

مترجم: مهدي رحيمي

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: رحیمی، مهدی، ۱۳۶۴ -
عنوان قرارداد	: شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام . فارسی - عربی. برگزیده. شرح
عنوان و نام پدیدآور	: فقه‌الشركه والمضاربه از شرایع الاسلام با ترجمه فارسی / مؤلف حلی (ابوالقاسم نجم‌الدین جعفرین حسن رحمه‌الله)؛ مترجم [و شارح] مهدی رحیمی.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۴۳ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۱۷۷-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتاب حاضر ترجمه و شرح بخشی از کتاب «شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام» تألیف علامه حلی است.
موضوع	: محقق حلی، جعفرین حسن، ۶۰۲ - ۶۷۶ق. شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام -- نقد و تفسیر
موضوع	: فقه جعفری -- قرن ۷ق.
موضوع	: Islamic law, Ja'fari -- 13th century*
موضوع	: مضاربه (فقه)
موضوع	: Bailment of a capital (Islamic law)*
شناسه افزوده	: محقق حلی، جعفرین حسن، ۶۰۲ - ۶۷۶ق. شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام. برگزیده. شرح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۴۰۴۲۳۴۴۷ ش ۳/م ۱۸۲/ب ۱
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۱۲۳۶۴

نام کتاب	: فقه الشركه والمضاربه از شرایع الاسلام با ترجمه فارسی
ناشر	: چتر دانش
مترجم	: مهدی رحیمی
نوبت و سال چاپ	: دوم - ۱۳۹۸
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۱۷۷-۶
قیمت	: ۴۵۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه‌ی حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرترفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منصفی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

فهرست

۵.....	مقدمه
۶.....	کتاب شرکت
۶.....	اقسام شرکت
۱۳.....	قسمت کردن
۱۵.....	احکام شرکت
۲۲.....	کتاب مضاربه
۲۲.....	عقد و قرارداد مضاربه
۲۶.....	مال مضاربه
۳۰.....	درباره سود
۳۴.....	احکام مضاربه

مقدمه مترجم

الحمد لله رب العالمين و الصلاة والسلام على خير خلقه و أشرف بريته محمد المصطفى و آله الطيبين الطاهرين و لعنة الله على اعدائهم الى يوم الدين

این کتاب ترجمه و شرحی در تبیین کتاب شرائع الاسلام تألیف جعفر بن حسن محقق حلی است. مرحوم محقق حلی از مشهورترین فقهای عصر خویش است و دارای عظمت و اعتبار خاص در میان مجتهدان می‌باشد، به حدّی که وقتی کلمه «محقق» را بدون قرینه و نشانه‌ای در میان فقها ذکر کنند، شخصیت تحقیقی و علمی ایشان مورد نظر است.

محقق حلی فقه و اصول را در نزد پدرش حسن بن یحیی آموخت و از محضر فقهای مشهور حله، مانند ابن نما و سید فخار موسوی- شاگرد ابن ادریس حلی- بهره برد. محقق با یک واسطه شاگرد ابن زهره و ابن ادریس حلی است و استاد علامه حلی بوده است.

مرحوم محقق در زمینه‌های منطق، کلام و ریاضیات و هیئت تبحر داشته است و خواجه نصیرالدین طوسی متکلم و ریاضی‌دان مشهور، با او در حله ملاقات کرده است و در جلسه درسش حضور یافته است. کتابهای محقق همچون معارج الاصول، تلخیص الفهرست، شرح نکت النهایه و معارج الاحکام و... مخصوصاً کتاب شرایع الاسلام همیشه مورد توجه طلاب است چرا که این کتاب مشتمل بر فتوای مشهور فقهای قدیم می‌باشد. و فقهای بسیاری این کتاب را شرح کرده و یا حاشیه بر آن نوشته‌اند.

محقق حلی در سال ۶۷۶ ه.ق در سن ۷۴ سالگی بدرود حیات گفت و بدن مطهر ایشان را در جوار بارگاه امیرالمؤمنین (علیه السلام) به خاک سپردند. (و بنا به نقل علامه سید حسن صدر صاحب کتاب تأسیس الشیعه در حله به خاک سپردند).

کتاب حاضر متن و ترجمه بخش‌های شرکت و مضاربه از کتاب شرایع الاسلام است که به صورت مستقل از دیگر بخش‌های این کتاب منتشر می‌گردد.

ما در این کتاب سعی کرده‌ایم که با شرح و آوردن مثالهای آسان، کلمات آن بزرگوار را تبیین نماییم تا موجب تسهیل طلاب و دانشجویان که قصد خواندن این کتاب ارزشمند را دارند، شود و خداوند را شاکرم که توفیق این امر را برای حقیر فراهم نمود.

در پایان از همه کسانی که بنده را در چاپ و نشر این مجموعه یاری رساندند کمال تشکر را دارم.

مهدی رحیمی

اردیبهشت ۱۳۹۶

کتاب الشَّرْكَة

وَ النَّظَرُ فِي فُصُولٍ:

الأوَّلُ فِي أَقْسَامِهَا:

- الشَّرْكَةُ: اجْتِمَاعُ حُقُوقِ الْمَلَائِكِ فِي الشَّيْءِ الْوَاحِدِ، عَلَي سَبِيلِ الشِّبَاعِ. ثُمَّ الْمَشْتَرِكُ قَدْ يَكُونُ عَيْنًا، وَ قَدْ يَكُونُ مَنَفَعَةً وَ قَدْ يَكُونُ حَقًّا.
- وَ سَبَبُ الشَّرْكَةِ قَدْ يَكُونُ إِرْتِنًا، وَ قَدْ يَكُونُ عَقْدًا، وَ قَدْ يَكُونُ مَزْجًا. وَ قَدْ يَكُونُ حِيَازَةً.

کتاب شرکت

بحث در این موضوع در چند فصل است.

فصل اول: اقسام شرکت

- شرکت به معنای جمع شدن حق چند مالک در یک شیء به نحو مشاع است. و آن شیء مشترک گاهی عین خارجی است، (مثل زمین مشترک) و گاهی منفعت است، (مثل اینکه دو نفر مغازه‌ای را اجاره کنند) و گاهی حق است (مثل خیار مشترک و یا رهن مشترک).
- و سبب شرکت گاهی ارث است (به این صورت که زید می‌میرد و اولادش مال او را به ارث می‌برند) و گاهی عقد است، (مثل اینکه دو نفر خانه‌ای را می‌خرند) و گاهی هم امتزاج دو چیز است (مثل اینکه برنج یکی از دو نفر با برنج دیگری ممزوج می‌شود) و گاهی هم حیازت مباحات است (مثل اینکه با هم قرار بگذارند هرچه ماهی صید کردند برای هر دوی آنها باشد).

- ۳ وَ الْأَشْبَهُ فِي الْحِيَاظَةِ، اخْتِصَاصُ كُلِّ وَاحِدٍ بِمَا حَازَهُ. نَعَمْ لَوْ اقْتَلَعَا شَجَرَةً أَوْ اغْتَرَفَا مَاءً دَفَعَهُ، تَحَقَّقَ الشَّرْكَهُ، اخْتِيَارًا كَانَ الْمَرْجُ أَوْ اتَّفَاقًا.
- ۴ وَ يُنْبِتُ ذَلِكَ فِي الْمَالَيْنِ الْمُتَمَاتِلَيْنِ فِي الْجِنْسِ وَ الصِّفَةِ، سَوَاءً كَانَا أَتْمَانًا أَوْ عُرُوضًا.
- ۵ أَمَّا مَا لَا مِثْلَ لَهُ، كَالثَّوْبِ وَ الخَشَبِ وَ العَبْدِ، فَلَا يَتَحَقَّقُ فِيهِ بِالْمَرْجِ، بَلْ قَدْ يَحْضُلُ بِالْإِزْتِ، أَوْ أَحَدِ الْعُقُودِ النَّاقِلَةِ كَالِابْتِياعِ وَ الإِسْتِيهَابِ.

- ۳ و در مورد حيازت، نظر بهتر اين است که هرکسی نسبت به آنچه حيازت کرده است اولويت و حق اختصاصی دارد. (بنابراین در حيازت شرکت محقق نیست) بلکه، اگر درختی را با هم قطع کنند و یا آبی را با هم (به وسیله ای) به یکباره برگیرند، شرکت محقق می‌شود، (و هر دو مالی که یکی از آنها با دیگری ممزوج گردد به طوری که قابل تمایز و جدا کردن از هم نباشند در آن دو مال شرکت محقق می‌گردد) فرقی هم نمی‌کند که این امتزاج و مخلوط شدن اختیاری باشد یا غیر اختیاری و اتفاقی صورت گیرد. (مثل امتزاج گندم با گندم، روغن با روغن، شکر با شکر، شربت با شربت،...)
- ۴ و این نوع شرکت در دو مالی که از حیث جنس و وصف همانند هستند (مثلی باشند) متحقق است؛ فرقی هم نمی‌کند آن دو مال پول نقد باشد (مثل دینارهای طلا که قابل تمییز نباشند) و یا کالا باشد مثل (ممزوج شدن گندم با گندم).
- ۵ اما در اموالی که مثلی نیست مثل لباس، چوب و عبد، امتزاج در آن محقق نیست، بلکه گاهی اوقات به سبب ارث بردن یا یکی از عقدهای ناقله مثل خرید مشترک و یا هبه و عطاشدن، شرکت محقق است.

۶ وَ لَوْ أَرَادَ الشَّرْكَةَ فِيمَا لَا مِثْلَ لَهُ، بَاعَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حِصَّتَهُ مِمَّا فِي يَدِهِ، بِحِصَّتِهِ مِمَّا فِي يَدِ الْآخَرِ.

۷ وَ لَا تَصِحُّ الشَّرْكَةُ: بِالْأَعْمَالِ كَالْخِیَاطَةِ وَ النَّسَاجَةِ، نَعَمْ، لَوْ عَمَلًا مَعًا لِوَاحِدٍ بِأَجْرَةٍ، وَ دَفَعَ إِلَيْهِمَا شَيْئًا وَاحِدًا عَوَضًا عَنْ أَجْرَتِهِمَا تَحَقَّقَتْ الشَّرْكَةُ فِي ذَلِكَ الشَّيْءِ؛ وَ لَا بِالْوُجُوهِ. وَ لَا شِرْكَةً بِالْمُفَاوَضَةِ وَ إِنَّمَا تَصِحُّ بِالْأَمْوَالِ.

۶ و اگر بخواهند در اموالی که مثلی نیست (و با امتزاج، شرکت در آن محقق نمی‌شود) شرکت را محقق سازند باید هر یک از آن دو، سهم خود را که در دست دارد با سهم شریک دیگر که در اختیارش است بفروشد.

۷ و شرکت در اعمال، مثل خیاطی کردن و نساجی کردن صحیح نیست (به این صورت که هر کس با مال خودش خیاطی و نساجی بکند و سود فروش آن لباس برای هر دو باشد). بله، اگر دو نفر با همدیگر برای یک شخص با یک اجرت مشترک کار کنند، و آن شخص به ازای اجرت عمل آن دو یک شیء را به آن دو بپردازد، در آن شیء شرکت محقق می‌شود (مثلاً دو نفر برای زید خانه‌ای بسازند و زید هزار دینار به هر دوی آنها بپردازد، در آن هزار دینار شریک هستند) و شرکت در وجوه یا آبرو (به این صورت که دو نفر به خاطر آبرو و وجهه‌ی اجتماعی شخصی بدون آنکه که مالی داشته باشد، چیزی را به صورت قرضی بخرند و آن را بفروشند و به این صورت تجارت کنند و در سود آن تجارت شریک باشند) و شرکت با مفاوضه (به این صورت که دو نفر با هم توافق کنند که هر سود و یا ضرری در طول زندگی دیدند در آن با هم شریک باشند) صحیح نیست. و فقط شرکت در اموال صحیح است.

۸ وَ يَتَسَاوَى الشَّرِيكَانِ فِي الرَّبْحِ وَ الْخُسْرَانِ مَعَ تَسَاوِيهِ. وَ لَوْ كَانَ لِأَحَدِهِمَا زِيَادَةٌ، كَانَ لَهُ مِنَ الرَّبْحِ بِقَدْرِ رَأْسِ مَالِهِ. وَ كَذَا عَلَيْهِ مِنَ الْخَسَارَةِ.

۹ وَ لَوْ شُرْطَ لِأَحَدِهِمَا زِيَادَةٌ فِي الرَّبْحِ مَعَ تَسَاوِي الْمَالَيْنِ، أَوْ التَّسَاوِي فِي الرَّبْحِ وَ الْخُسْرَانِ مَعَ تَفَاوُتِ الْمَالَيْنِ، قِيلَ: تَبْطُلُ الشَّرِكَةُ، أَغْنِي الشَّرْطُ وَ التَّصَرُّفُ الْمَوْقُوفُ عَلَيْهِ، وَ يَأْخُذُ كُلُّ مِنْهُمَا رِبْحَ مَالِهِ وَ لِكُلِّ مِنْهُمَا أُجْرَةٌ مِثْلَ عَمَلِهِ، بَعْدَ وَضْعِ مَا قَابَلَ عَمَلَهُ فِي مَالِهِ، وَ قِيلَ: تَصْحُ الشَّرِكَةُ وَ الشَّرْطُ، وَ الْأَوَّلُ أَظْهَرُ.

۸ و در صورتی که مال مشترک به نحو مساوی مال هر دو باشد آن دو شریک در سود و زیان مساوی خواهند بود. و اگر سهم یکی از آنها بیشتر باشد به میزان سرمایه‌ای که وسط گذاشته به او سود تعلق می‌گیرد. و خسارت تجارت هم به همان نسبت بر عهده‌ی او خواهد بود.

۹ اگر در آن موردی که مال هر دو شریک مساوی است، شرط کنند که یکی از دو شریک سود بیشتری ببرد، و یا در آن موردی که مال دو شریک مساوی نیست و تفاوت دارد، هر دو شریک به یک میزان سود ببرند، یک نظر این است که چنین شراکتی باطل است، به این معنا که آن شرط و تصرفاتی که بر مبنای آن شرط واقع می‌شود، باطل است و هر یک از دو شریک باید سود مالش را بردارد، و هر یک از آن دو باید اجرت کار خودش را به‌دست آورد، البته بعد از اینکه آن مقدار از اجرتش را به نسبت سرمایه‌اش کم کرد، (مثلاً اگر زید و عمرو هریک هزار دینار سرمایه وسط گذاشتند و هزار دینار سود کردند، هر یک از آنها پانصد دینار می‌گیرد و به ازای یک ماهی که کار کرده‌اند، زید از عمرو به ازای اجرت آن یک ماه که مثلاً ده دینار اجرت دارد پنج دینار می‌گیرد و عمرو هم از زید به ازای اجرت عمل یک ماه که شش دینار می‌شود سه دینار از زید می‌گیرد.) و گفته شده است که این شراکت و شرط آنها صحیح است (یعنی حتی اگر سرمایه‌ی هر دو مساوی باشد می‌توانند شرط کنند که سود یکی بیشتر باشد) اما نظر اول بهتر است.

۱۰ هَذَا إِذَا عَمَلًا فِي الْمَالِ، أَمَا لَوْ كَانَ الْعَامِلُ أَحَدَهُمَا وَ شُرِطَتِ الرَّبَادَةُ لِلْعَامِلِ، صَحَّ، وَ يَكُونُ بِالْقِرَاضِ أَشْبَهُ.

۱۱ وَ إِذَا اشْتَرَكَ الْمَالُ لَمْ يَجْزُ لِأَحَدِ الشُّرَكَاءِ التَّصَرُّفَ فِيهِ، إِلَّا مَعَ إِذْنِ الْبَاقِينَ، فَإِنْ حَصَلَ الْإِذْنُ لِأَحَدِهِمْ، تَصَرَّفَ هُوَ دُونَ الْبَاقِينَ، وَ يُقْتَصَرُّ مِنَ التَّصَرُّفِ عَلَيَّ مَا أَذِنَ لَهُ. فَإِنْ أَطْلَقَ لَهُ الْإِذْنَ تَصَرَّفَ كَيْفَ شَاءَ.

۱۲ وَ إِنْ عُيِّنَ لَهُ السَّفَرُ فِي جِهَةٍ، لَمْ يَجْزُ لَهُ الْأَخْذُ فِي غَيْرِهَا أَوْ نَوْعٍ مِنَ التَّجَارَةِ لَمْ يَتَعَدَّ إِلَيْ سِوَاهَا.

۱۰ این حکم موردی بود که هر دو شریک در آن مال و سرمایه کار کنند، اما اگر فقط یکی از دو شریک با سرمایه کار کند و شرط شود که سود برای عامل باشد، این شرط صحیح است و این مورد بیشتر شبیه مضاربه است.

۱۱ و هنگامی که مال مشترک باشد هیچ یک از شرکا حق تصرف در آن مال را ندارد؛ مگر با اجازه‌ی سایر شرکاء، بنابراین اگر یکی از شرکا توانست اجازه‌ی تصرف را به دست آورد، فقط او می‌تواند در آن مال تصرف کند نه دیگران، و در تصرفاتش هم باید به همان مقداری که به او اذن داده شده کفایت کند نه بیشتر. و اگر به صورت مطلق به او اذن در تصرف داده باشند، هرطور که خواست می‌تواند در آن مال تصرف کند.

۱۲ و اگر برای چنین شخصی که اذن حاصل کرده است سفرکردن در جهت خاصی مشخص شده باشد، او نمی‌تواند در غیر آن جهت (با آن مال) سفر کند (مثلاً اگر شرکا به او بگویند باید در سرزمینهای اسلامی تجارت کنی نمی‌تواند در سرزمین کفار تجارت کند) و اگر نوع خاصی از تجارت (مثلاً مضاربه) برای او تعیین شده باشد، نمی‌تواند دیگر اشکال تجارت (مثل بیع، اجاره،...) را برگزیند.